

24. van Peer W., Hakemulder J., Zyngier, S. *Muses and Measures: Empirical Research Methods for the Humanities* / W. van Peer, J. Hakemulder, S. Zyngier. — Newcastle : Cambridge Scholars Publishing, 2007. — 390 p.
25. van Peer W., Hakemulder J., Zyngier, S. *Scientific Methods for the Humanities* / W. van Peer, J. Hakemulder, S. Zyngier. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2012. — 328 p.
26. Vygotsky L.S. *Thought and Language* / Lev Semyonovich Vygotsky / [ed. by E. Hanfmann, G. Vakar]. — Cambridge : The M.I.T. Press, 1981. — 168 p.
27. Wiseman M. *The Empirical Study of Literature in the 21st Century* / M. Wiseman // *Fatos & Ficções — Estudos Empíricos de Literatura* / [ed. by S. Zyngier, A. C.F. Valente]. — Rio de Janeiro : UFRJ, 2002. — P. 11–16.

В статті пропонується огляд принципів застосування в сучасній лінгвістичній парадигмі емпіричних методів дослідження — достатньо нової для лінгвістики методології, зародившоїся в сфері суспільних наук і широко використовуваної в лінгвістиці та літературознавстві. Такий підхід, по багатьох причинах, демонструє переваги порівняно з більш традиційним герменевтичним. Сподіваємося, що лінгвістичні дослідження отримають користь від його використання, а результати робіт, часто являючись контринтуїтивними, відкриють нові сфери наукового знання, які до сих пор залишаються поза полем зору вчених.

Ключевые слова: емпіричні методи дослідження, емпіричне вивчення художнього тексту, експеримент.

The article offers an overview of the way modern linguistics may use empirical research methods — a fairly new methodology in the Humanities, which is rooted in Social Sciences and is currently widely used in Language and Literary Studies. The tool, on a number of reasons, demonstrates obvious advantages as compared to traditional hermeneutic approach. In our paper, we claim that research in the field of linguistics will benefit from observing and verifying real readers' responses to literary texts by empirical testing of the hypotheses. The results, often counter-intuitive, will open up new spheres of knowledge, which otherwise remain unexplored.

Key words: empirical research methods, empirical studies of literature, experiment.

УДК: 81'37'42

ЛІНГВІСТИЧНА ПРАГМАТИКА ТА ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ

Безугла Л.Р.,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті виділяються три етапи розвитку лінгвістичної прагматики — комунікативний, когнітивний, дискурсивний. Сучасний етап характеризується інтегрованістю у дискурсивний аналіз як наслідок розширення принципу антропоцентризму, збагачення когнітивним і інтеракційним аспектами та інтеграційних процесів у мовознавстві. Пропонується широке й вузьке розуміння антропоцентризму.

Ключові слова: антропоцентризм, дискурсивний, когнітивний, комунікативний, прагматика.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях спостерігається тенденція до спрощення прагматичного підходу до аналізу комунікативних аспектів мови. Розвідки в межах кандидатських дисертацій демонструють поверхове володіння методологією прагматичного аналізу, яке зводиться або до ототожнювання прагматики зі стилістикою, або до застосування методів і методик, які були притаманні лінгвопрагматиці 70-х років минулого століття.

Лінгвістична прагматика не стоїть на місці, вона розвивається, як і кожна наукова дисципліна, демонструючи тенденції до розширення предмета, поглиблення аналізу, інтеграції з іншими дисциплінами. Тому **актуальною** є потреба узагальнити, систематизувати закономірності розвитку лінгвопрагматики, що сприятиме забезпеченню методологічного підґрунтя сучасних комунікативно спрямованих досліджень мови й мовлення.

Мета цієї статті — окреслити основні етапи розвитку лінгвопрагматики (лінгвістичної прагматики, прагмалінгвістики, прагматики мови) у руслі розвитку антропоцентричного принципу та становлення дискурсивної парадигми лінгвістики.

Лінгвопрагматика, яка поширилася в мовознавстві другої половини ХХ століття і дала потужний поштовх розвитку інших антропоцентричних дисциплін, пройшла у своєму розвитку три етапи —

комунікативний, когнітивний та дискурсивний. Вони корелюють із трьома антропоцентричними поворотами, які сколихнули лінгвістику останніх десятиліть — комунікативно-прагматичним (або «прагматичним бумом» [21, 119]), когнітивним і дискурсивним.

На першому етапі (70–80 роки ХХ ст.) прагмалінгвістика зосереджується на невідповідностях між знаковими засобами та їхнім уживанням, які становлять підґрунтя непрямих мовленнєвих актів та імплікатур спілкування, що відбивається в перших дефініціях цієї дисципліни. Першопроходець прагмалінгвістики у ФРН Д. Вундерліх у 1970 р. визначив її як «аналітичний опис відношення мовних засобів вираження до процесів комунікації» [43, 9]. Хоча здебільшого прагматика ототожнюється на цьому етапі з теорією мовленнєвих актів Дж. Л. Остіна [9] і Дж. Р. Серля [37], вона залучає й дослідницькі галузі, пов'язані з її семіотичним корінням. Приміром, Б. Шлібен-Ланге об'єднала «під дахом» прагматики три напрями комунікативно спрямованих досліджень мови: вчення про вживання знаків, лінгвістику діалогу й теорію мовленнєвих актів [36, 11].

Як першочергові предмети дослідження у фундаментальних роботах з лінгвопрагматики на цьому етапі розглядаються явища, пов'язані з імпліцитними смислами, — непрямі МА, імплікатури й пресупозиції [36, 91]. Прагматичні розвідки врешті-решт зводяться до спроб пояснення випадків розбіжності буквального смислу висловлення з актуалізованим. «Прагматика рятує нас від марнотратної вербальності», — писав наприкінці 1970-х років Дж. Катц [30, 20].

Імпліцитні смисли зіграли вирішальну роль у бурхливій дискусії про співвідношення семантики й прагматики, яку викликав у західному мовознавстві прагматичний поворот: одні лінгвісти розглядають ці лінгвістичні дисципліни як рівноправні [34, 107; 40, 234], інші бачать прагматику як продовження семантики, своєрідну «пост-семантику» [27, 483; 35, 1], треті відстоюють точку зору, відповідно до якої прагматика й семантика взаємозумовлені: прагматика працює і «перед-семантично», і «пост-семантично» (так зване «замкнуте коло Грайса» — *Grice's circle*) [31, 172]. Однак усі погляди сходяться на думці про те, що розходження семантики й прагматики є розходженням між вивченням буквальних і небуквальних смислів: «буквальне значення висловленого речення досліджується семантикою, у той час як аспекти значення, реалізовані на основі контексту, є предметом прагматики» [32, 4].

Подальше розширення предметної сфери лінгвопрагматики й розвиток антропоцентризму не виключає актуальності вивчення імпліцитних смислів. Для стану розвитку прагмалінгвістики у 1980–1990-ті роки характерною стала тенденція до її зближення із загальною комунікативною теорією, до розширення предмета наукового пошуку. Лінгвопрагматичні дослідження починають збагачуватися залученням історичного [28; 33], соціального [24; 25], контрастивного [1; 26], етнокультурного [12] й, у першу чергу, когнітивного [23; 34] аспектів. Тому закономірним є те, що на другому етапі свого розвитку лінгвопрагматика стала розумітися найбільш широко, про що свідчить визначення Дж. Ферсгойрена: «Прагматика є загальною функціональною перспективою будь-якого аспекту мови, тобто підхід до мови, який враховує весь комплекс її когнітивного, соціального й культурного функціонування в житті людей» [41, 13].

Якщо на етапі свого становлення лінгвістична прагматика зосереджувалась на окремому мовцеві, на вербальних аспектах його мовлення, випадках невідповідності між буквально вираженими й реально здійснюваними мовленнєвими діями, то поступово вектор аналізу мовно-мовленнєвих явищ «від мовних виразів до інтенцій мовця» змінився на прямо протилежний — «від інтенцій мовця до мовних засобів їх вираження», що зумовило когнітивізацію лінгвістичної прагматики — її зближення з когнітивною лінгвістикою, сутністю якої є розвиток антропоцентричного принципу в бік поєднання когнітивно-семантичних і комунікативно-прагматичних досліджень мови й мовлення.

Становлення когнітивної прагмалінгвістики зумовлено логікою розвитку лінгвістичної думки в цілому:

- Ф. де Соссюр [15, 58] відстоював примат мови, а лінгвістику мовлення вважав залишковою;
- лінгвістична прагматика ствердила двоїстість об'єкта лінгвістики, яким стала єдність мови й мовлення [3, 240];
- когнітивна лінгвістика сконцентрувалася на проблемі «мова й мислення», яка становить «сукупність питань щодо зв'язку мови, мислення, свідомості й пізнавальних процесів» [16, 59];
- когнітивна прагмалінгвістика залучає до аналізу мовленнєвої діяльності когнітивний аспект, адже мовна комунікація не може бути адекватно описана без розуміння мисленнєвих процесів, які мають місце у свідомості мовців, у такий спосіб для неї стає характерним діалектичне розведення предмета говоріння (думка), засобу говоріння (мова) та способу говоріння (мовлення).

У західній лінгвістиці термін «когнітивна прагматика» вживається з кінця 1980-х років і охоплює два дослідницькі напрями:

- частина когнітивних досліджень мови, що стосуються системи прагматичних знань її користувачів (менталістська, модулярна прагматика) [29; 39];
- частина прагматичних досліджень мови, які виходять із того, що інтеракція базується на когнітивних структурах, які є залученими у процес створення смислів і забезпечують основу для взаєморозуміння комунікантів [22; 23; 34].

Перший напрям постає як «експансія когнітивістики у сферу комунікативного аналізу», другий — як «розширення прагмалінгвістичних досліджень на область когнітивістики», що зумовлює взаємне інтегрування когнітивної й комунікативної парадигм [18, 10]. Якщо в першому випадку в центрі уваги опиняються властивості людської когніції (properties of the mind), яка репрезентує вживання мови, то для другого центральним є вживання мови комунікантами, яке розпочинається в мисленні. Лінгвістично релевантним є другий напрям когнітивно-прагматичних досліджень, оскільки лінгвоцентрична спрямованість аналізу потребує зосередження на мисленнево-мовленневих процесах у їх взаємозв'язку. Отже, когнітивна прагмалінгвістика постає як мовознавча дисципліна, яка намагається пояснити особливості комунікативних дій реалізацією певних когнітивно-комунікативних структур.

Витоки когнітивної прагмалінгвістики знаходимо в менталістській концепції Г. Гійома, яка значною мірою визначила її появу: «спостереження для досягнення повноти розуміння має простягатися від мисленневих операцій, які передують створенню мовних одиниць, і через них до мовленневих одиниць, що здійснюють мову», отже, «лінгвіст має справу з триномом: 1) думка як першопричина, яка спричиняє створення мови, 2) мова, що складається з комплексу елементів, 3) мовлення як реалізація елементів мови» [11, 9], тобто формулу Ф. де Соссюра «мовленнева діяльність = мова + мовлення» Г. Гійом замінює триномом «мовленнева діяльність = мисленнева операція, яка породжує мову — породжена мова — реалізація мови» [2].

Ідею інтегративного опису одиниць мови, мовлення й мислення висловлював і В.А. Звєгінцев, який уважав, що «думка виступає в якості лакмусового паперу, за допомогою якого встановлюється, маємо ми справу з мовою чи з мовленням. Саме своїм відношенням до думки визначаються мова й мовлення», «адже лише в мовленні мова зустрічається з думкою, вступає з нею в безпосередній зв'язок, і саме в мовленні здійснюється акт спілкування, який потребує неодмінної участі й мови, і мовлення, а також і діяльності думки» [3, 240–242].

Від класичної, комунікативної прагматики когнітивну прагмалінгвістику відрізняє залучення когнітивістської методології дослідження. Класична прагматика мови вивчає прагматичні властивості висловлень або мовленневих актів незалежно від когнітивної діяльності людини. Йдеться про ілокутивну інтерпретацію висловлень, звідси — вирази на зразок «ілокутивна мета мовленнєвого акту», «ілокутивний потенціал висловлення», «ілокутивна логіка» тощо [35; 38; 42]. Створивши ілокутивне розширення логічної семантики, змістивши акцент дослідження значення висловлення з пропозиції на його діяльнісну сутність, класики прагматики мови зосередилися на дослідженні ілокутивної інтерпретації висловлень і, отже, залишилися на об'єктивістських позиціях.

Натомість у когнітивній прагмалінгвістиці ті ж самі одиниці — мовленнєві акти, вивчаються не як відірвані від реального спілкування висловлення, а як комунікативний процес, що бере початок у ментальній сфері мовця. Мовленнєвий акт розуміється як двоступеневий, мисленнево-мовленнєвий («речемыслительный» — термін С.Д. Кацнельсона). Вихідною точкою аналізу стає комунікативна інтенція як різновид ментальної репрезентації, ментальний стан комуніканта, що передбачає спрямованість свідомості на певну пропозицію і його намір донести цю спрямованість до адресата [13]. Комунікативна інтенція передбачає наявність у комуніканта ілокутивної і перлокутивної мети і зумовлює формування смислу мовленнєвого акту. У такий спосіб семантика (пропозиціональний смисл) і прагматика (ілокутивний і перлокутивний смисли) постають взаємопов'язаними й взаємозумовленими завдяки виходу на когнітивний рівень аналізу.

Отже, комунікативна прагматика мови акцентує акціональні аспекти мовної комунікації, а когнітивна прагматика наголошує на інтенціональних аспектах, які, власне, і визначають акціональні.

На третьому етапі, у XXI столітті, фокус прагмалінгвістичних зацікавлень переміщується на чинник адресата, з мовленнєвої дії — на мовленнєву взаємодію. Дослідження інтерактивних аспектів мовленнєвої діяльності знаходить прояв у інтеграції лінгвістичної прагматики з дискурсивним аналізом, який уможливив розширення розуміння антропоцентричності — лінгвістику цікавить не тільки людина-індивід, але й її зв'язок з іншими індивідами, які спілкуються, людські групи, об'єднані соціальними чинниками, відносинами, процесами, що не можуть не позначатися на природній мові. У цьому зв'язку особливої актуальності набувають розвідки, у яких намагаються поєднати антропоцентризм у вузькому та широкому розумінні [14] — у них людина-мовець постає як перший чинник у низці соціальних відносин: людина-мовець — людина-адресат — соціальна група — соціум.

Лінгвістична прагматика, яка розуміється вже як не-картезіанська, дискурсивна прагматика [22], стала базою для нової, дискурсивної методології, що зумовила існуючі у сучасній лінгвістиці процеси інтеграції комунікативної й когнітивної парадигм [10; 17; 18].

У сучасному трактуванні мовленнєвого акту — класичного предмета прагмалінгвістики — ключове місце посідає поняття мовленнєво-дискурсивної взаємодії, порівн. визначення І.С. Шевченко: «мовленнєвий акт — мовленнєва взаємодія мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення у ході спілкування» [19, 116]. Таке розуміння акцентує, по-перше, спільну мовленнєву діяльність комунікантів (а не діяльність одного мовця, як це розуміється в класичній теорії мовленнєвих актів), по-друге, зануреність мовленнєвої діяльності в широкий дискурсивний контекст (а не її ізольованість від когнітивно-комунікативної активності мовців). Без адресата реалізація мовленнєвого акту неможлива, і ця думка неодноразово представлена в працях Дж. Р. Серля, хоча й в імпліцитному вигляді: «Гіпотеза про те, що мовленнєвий акт є основною одиницею комунікації, разом із принципом виразовості вказує на те, що існує ціла низка аналітичних відношень між смислом мовленнєвого акту; тим, що мовець має на увазі; тим, що висловлене речення (або інший мовний елемент) означає; тим, що розуміє слухач; і правилами, які є визначальними для мовних елементів» [37, 36].

Дискурсивну сутність мовленнєвого акту відбиває і визначення В.І. Карабана: це — «певна сукупність мовленнєвих операцій <...>, що характеризується довільністю, цілеспрямованістю, усвідомленістю, контекстуальністю, динамічністю, можливістю як самостійного вживання в мовленнєвій взаємодії, так і включення в іншу форму діяльності або сприяння іншій формі діяльності» [4, 8].

Обґрунтовуючи дискурсивну природу мовленнєвого акту, А.М. Приходько підкреслює когнітивні й комунікативні параметри мовленнєвого акту — інтенціональність, конвенціональність, пропозиціональність, адреса/н/тність [9, 30]. Отже, говорячи словами М.Л. Макарова, «категорія “мовленнєвий акт” вийшла за межі теорії мовленнєвих актів *per se*» і склала поряд із дискурсом об'єкт аналізу в дискурсивній онтології [7, 162].

Мовленнєва взаємодія постала сукупною ланкою, яка зв'язала лінгвопрагматику з конверсаційним аналізом, аналізом розмови й теорією розмовної мови та інтегрувала їх до дискурсивного аналізу. У такий спосіб розвиток окремих лінгвістичних дисциплін є закономірним у руслі інтегративних тенденцій сучасної науки загалом. Розширюються міждисциплінарні зв'язки, горизонти бачення явищ, поглиблюється рівень наукового узагальнення, охоплюючи всі рівні мови й усі аспекти мовлення у взаємозв'язку з мисленням і соціальною взаємодією. Як зазначає І.С. Шевченко, «щодо дискурсивного повороту в лінгвістиці, то напевно чи можна говорити про появу невідомого раніше лінгвістичного феномену або мовного/мовленнєвого рівня: у випадку дискурсу скоріше маємо справу з новим фокусом досліджень, новим горизонтом бачення мовленнєвої комунікації» [18, 10].

У сучасних лінгвістичних студіях дискурс постає і як об'єкт лінгвістичного аналізу, і як його предмет, і як матеріал. Таке розуміння дискурсу зумовило різночитання у його тлумаченні. Тлумачення дискурсу як матеріалу аналізу притаманне концепціям, які прирівнюють його до тексту [3, 170; 6] або до сукупності текстів певної тематики: він є заключною ланкою у послідовності «звук — слово — речення — текст — дискурс», де кожне явище складається із сукупності одиниць безпосередньо попереднього явища, тобто дискурс є корпусом текстів (юридичний, політичний, рекламний дискурс тощо) [28]. Дискурс, як і текст, визнається продуктом, результатом діяльності мовців. Визначальним поняттям у таких дефініціях дискурсу незмінно є поняття «текст», порівн.: «Дискурс — це зв'язний текст у контексті багатьох конститууючих і фонових чинників — соціокультурних, психологічних /і т.д. Дискурс називають зануреним у життя текстом» [20, 87].

Розуміння дискурсу як об'єкту лінгвістичного аналізу спостерігаємо у концепціях, які зосереджуються на його процесуальному тлумаченні як динамічного, інтерактивного процесу, що протиставляється своєму знаковому продукту — тексту [3, 172; 17, 5]. Дискурс виникає на основі тексту як процес конструювання смислів. Це «ситуативно зумовлена інтерсуб'єктивна мовленнєво-розумова діяльність, спрямована на взаємну орієнтацію у життєвому просторі на основі надання мовній формі семіотичної значущості» [8, 11].

Концепції, що розуміють дискурсивний підхід як предмет, методологічний кут зору на одиниці мови й мовлення, зосереджуються на взаємодії процесу й продукту комплексу комунікативної, когнітивної та мовленнєвої діяльності, яка й становить дискурс. Дискурс і текст є нерозривними, як нерозривні процес і продукт: продукт немислимий без процесу, як і процес неминує зумовлює продукт, тобто «дискурс є не тільки сам твір, але й діяльність (узята в сукупності процесу й результату), у процесі якої мовленнєво-мисленнєвий продукт і породжується» [5, 113] (а також [18, 17; 19, 108]).

Процесуально-результативне розуміння дискурсу демонструє найвищий рівень розвитку лінгвопрагматики як дисципліни про вживання мовних знаків. Як підкреслює І.С. Шевченко, «дискурс являє собою багатоаспектну мовно-когнітивно-комунікативну систему-гештальт, яка визначається єдністю трьох аспектів — аспекту мовного використання, передаванням / конструюванням ідей і переконуваль (когнітивний аспект), соціально-прагматичним аспектом — взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах і ситуаціях» [19, 116]. Лінгвопрагматика, відтак, увійшла до аналізу дискурсу як невід’ємний чинник, який уможливило його вихід на рівень соціальної взаємодії.

Когнітивний аспект дискурсивного аналізу втілює антропоцентризм у вузькому розумінні, оскільки вивчення когнітивних станів, процесів та операцій стосується окремого індивідуума, в ментальній сфері якого мають місце процеси концептуалізації, категоризації, створення інтенцій, реалізація дискурсивних стратегій і тактик тощо. Натомість антропоцентризм у широкому розумінні, як залучення комунікативної, когнітивної та мовленнєвої взаємодії людських індивідуумів та їхніх груп, стосується прагматичного чинника аналізу дискурсу, в тому числі когнітивно-прагматичного.

Підсумовуючи викладене, треба зазначити, що три етапи розвитку лінгвістичної прагматики — комунікативний, когнітивний і дискурсивний — є відбитком розширення принципу антропоцентризму. На першому (комунікативному) етапі антропоцентричний принцип у лінгвопрагматичі передбачає зосередження на мовленнєвих діях одного комуніканта. Другий (когнітивний) етап характеризується зверненням до інтенціональних станів комуніканта з метою окреслення взаємозв’язків «мова — мислення — мовлення», з одного боку, та залученням міждисциплінарного аналізу, з іншого. На третьому, сучасному етапі антропоцентричний принцип охоплює великі соціальні групи комунікантів, їхню когнітивну й мовленнєву взаємодію в дискурсах різних типів, що знаменує провідну роль лінгвопрагматики у становленні лінгводискурсології.

Проведений історіографічний аналіз має широкі **перспективи** щодо методологічного обґрунтування лінгвістичних досліджень у галузі лінгвопрагматики й дискурсивного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гак В.Г. К проблеме сопоставительно-типологического анализа речевого акта и текста / В.Г. Гак // Сопоставительная лингвистика и обучение неродному языку. — М. : Наука, 1987. — С. 37–48.
2. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики / Г. Гийом. — М. : Прогресс-Культура, 1992. — 218 с.
3. Звегинцев В.А. Язык и лингвистическая теория / В.А. Звегинцев. — М. : Эдиториал УРСС, 2001. — 248 с.
4. Карабан В.И. Сложные речевые единицы: прагматика английских асиндетических полипредикативных образований / В.И. Карабан. — К. : Вища школа, 1989. — 131 с.
5. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В.В. Красных. — М. : Гнозис, 2003. — 375 с.
6. Кусько К.Я. Когнітивно-дискурсивний потенціал інформативного трансферу / К.Я. Кусько // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. — 2004. — № 635. — С. 91–93.
7. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. — М. : Гнозис, 2003. — 280 с.
8. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А.П. Мартинюк. — Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. — 196 с.
9. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. — 1986. — Вып. 17. — С. 22–130.
10. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. — Запоріжжя : Прем’єр, 2008. — 332 с.
11. Реферовская Е.А. Философия лингвистики Гюстава Гийома / Е.А. Реферовская. — СПб. : Академический проект, 1997. — 126 с.
12. Сахарчук Л.І. Теорія мовленнєвих актів та міжкультурна порівняльна лінгвістика / Л.І. Сахарчук // Проблеми семантики слова, речення та тексту. — К. : КНЛУ, 2001. — Вип. 7. — С. 220–223.
13. Серль Дж. Р. Природа интенциональных состояний / Дж. Р. Серль // Философия, логика и язык. — М. : Прогресс, 1987. — С. 96–127.
14. Слово в действии. Интент-анализ политического дискурса / [под. ред. Т.Н. Ушаковой, Н.Д. Павловой]. — СПб. : Алетейя, 2000. — 320 с.
15. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр // Труды по языкознанию. — М. : Прогресс, 1977. — С. 31–274.
16. Фрумкина Р.И. Проблема «язык и мышление» в свете ценностных ориентаций / Р.И. Фрумкина // Язык и когнитивная деятельность. — М. : Наука, 1989. — С. 59–71.
17. Цурикова Л.В. Межкультурное взаимодействие с позиций когнитивно-дискурсивного подхода / Л.В. Цурикова // Вопросы когнитивной лингвистики. — 2006. — № 1 (007). — С. 5–15.

18. Шевченко І.С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. — Харків: Константа, 2005. — С. 9–20.
19. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. — Харків : Константа, 2005. — С. 105–117.
20. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики / І.Б. Штерн. — К. : АртЕк, 1998. — 335 с.
21. Bierwisch M. Wörtliche Bedeutung — eine pragmatische Gretchenfrage / M. Bierwisch // Sprechakttheorie und Semantik. — Fr./M. : Suhrkamp, 1979. — S. 119–148.
22. Bosco F.M. The Fundamental Context Categories in Understanding Communicative Intention / F.M. Bosco, M. Bucciarelli, B.G. Bara // Journal of Pragmatics. — 2004. — Vol. 36. — P. 467–488.
23. Carston R. Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics / R. Carston // Mind and Language. — 2002. — Vol. 17. — № 1–2. — P. 127–148.
24. Culperer J. Historical sociopragmatics / J. Culperer // Historical pragmatics. — B., N.Y. : de Gruyter, 2010. — P. 69–96.
25. Dräxler H.-D. Soziolinguistik, Pragmalinguistik und Sprachgeschichte / H.-D. Dräxler. — Alsbach : Leuchtturm, 1989. — 99 S.
26. Fillmore Ch. Remarks on Contrastive Pragmatics / Ch. Fillmore // Contrastive Linguistics: Prospects and Problems. — B. etc. : de Gruyter, 1984. — P. 119–142.
27. Gibbs R.W. A New Look at Literal Meaning in Understanding What is Said and Implicated / R.W. Gibbs // Journal of Pragmatics. — 2002. — Vol. 34. — P. 457–486.
28. Jung M. Diskurshistorische Analyse — eine linguistische Perspektive / M. Jung // Sprachgeschichte als Zeitgeschichte. — Hildesheim et al. : Olms, 2005. — S. 165–193.
29. Kasher A. Modular Speech Act Theory / A. Kasher // Foundation of Speech Act Theory. — L., N.Y. : Routledge, 1994. — P. 312–322.
30. Katz J.J. Propositional Structure and Illocutionary Force / J.J. Katz. — N.Y. : Crowell, 1977. — 249 p.
31. Levinson S.C. Presumptive Meanings / S.C. Levinson. — Cambridge (Mass.) : MIT Press, 2000. — 480 p.
32. Meibauer J. Pragmatik / J. Meibauer. — Tübingen : Stauffenburg, 2001. — 208 S.
33. Presch G. Zur Begründung einer historischen Pragmalinguistik / G. Presch // Institutionen — Konflikte — Sprache. — Tübingen: Niemeyer, 1981. — S. 206–238.
34. Preyer G. Kognitive Semantik — Sprechaktsemantik / G. Preyer // Intention — Bedeutung — Kommunikation. — Opladen : Westdeutscher Verl., 1997. — S. 74–138.
35. Récanati F. Meaning and force / F. Récanati. — Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987. — 278 p.
36. Schlieben-Lange B. Linguistische Pragmatik / B. Schlieben-Lange. — Stuttgart et al. : Kohlhammer, 1979. — 155 S.
37. Searle J.R. Sprechakte / J.R. Searle. — Fr./M. : Suhrkamp, 1971. — 306 S.
38. Searle J.R. Foundations of illocutionary logic / J.R. Searle, D. Vanderveken. — Cambridge et al. : Cambridge Univ. Press, 1985. — 227 p.
39. Sinclair M. Fitting Pragmatics into the Mind: Some Issues in Mentalist Pragmatics / M. Sinclair // Journal of Pragmatics. — 1995. — Vol. 23. — P. 509–539.
40. Sgall P. Towards a pragmatically based theory of meaning / P. Sgall // Speech act theory and pragmatics. — Dordrecht : Reidel, 1980. — P. 233–246.
41. Verschueren J. The pragmatic perspective / J. Verschueren // Handbook of Pragmatics. — Amsterdam, Philadelphia : Benjamins, 1995. — P. 1–19.
42. Viehweger D. Semantik und Sprechakttheorie / D. Viehweger // Richtungen der modernen Semantikforschung. — Berlin : Akademie, 1983. — S. 145–245.
43. Wunderlich D. Die Rolle der Pragmatik in der Linguistik / D. Wunderlich // Der Deutschunterricht. — 1970. — Heft 22/4. — S. 5–41.

В статье выделяются три этапа развития лингвистической прагматики — коммуникативный, когнитивный, дискурсивный. Современный этап характеризуется интегрированностью в дискурсивный анализ как следствие расширения принципа антропоцентризма, обогащения когнитивным и интеракционными аспектами и интегративных процессов в языкознании. Предлагается широкая и узкая трактовка антропоцентризма.

Ключевые слова: антропоцентризм, дискурсивный, когнитивный, коммуникативный, прагматика.

The paper presents three stages of development of linguistic pragmatics: communicative, cognitive, and discursive. The modern stage is characterized by integration in discursive analysis as a result of anthropocentric principle expansion, enrichment with cognitive and interactive aspects and the integrative processes in linguistics. Thus, wide and strait treatment of anthropocentrism is proposed.

Key words: anthropocentrism, discursive, cognitive, communicative, pragmatics.